

İSLÂM AİLE HUKUKU NORMLARININ TÜRK (AİLE) KÜLTÜRÜNE YANSIMASI*

-Atasözleri ve Deyimler Bağlamında Bir İnceleme-

Adnan KOŞUM***

Özet

Atasözleri ve deyimler ait oldukları toplumların kültür, medeniyet ve değerlerini çok açık ve hiçbir farklı yoruma meydan vermeyecek şekilde yansıtırlar. Dolayısıyla bir toplumun değer yargılarını tanımak için kültürün bir parçası olan atasözleri ve deyimlerini incelemek esaslı ve önemli yöntemlerden biridir. Bu çalışmada, atasözleri ve deyimlerden yola çıkarak İslam hukuku normlarının aileye ilişkin kültürel değerlere etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Atasözleri ve deyimler dikkatli bir incelemeye tabi tutulduğunda, İslam hukukunun, evlilik akdinin önemi, evliliğin teşvik edilmesi, evlilikte denklik meselesi, eş seçimi ve eşlerin birbirlerini görmesi, evlenmede rıza, evlilik sözleşmesinde velinin rol olması, küçük yaşta evlilik, boşanmanın zorlaştırılması gibi vs. hususlarda Türk aile kültürüne doğrudan yansıdığı söylenebilir. Türklerin İslâm'a girişiyle Türk atasözleri ve deyimleri de İslâm dinî ve onun hukukundan etkilenmiştir. Bu süreç ve etkileşim sonucu Türk töre ve gelenekleriyle İslâm hukuk normları bir sentez oluşturacak biçimde aile dokusunu meydana getirmiştir. Böylece İslami Türk ailesi, eski Türk ailesinden kaynaklanan özelliklerini yeni normlarla daha da güçlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri ve Deyimler, Türk kültürü, İslam hukuku, Aile, Evlilik.

---

* Çalışmanın özünü, “Günümüz Türkiye'sinde İslam” adıyla Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından 08-09 Ekim 2009 tarihinde Kayseri’de düzenlenen uluslararası sempozyum’da sunulmuş aynı başlıklı tebliğ oluşturmaktadır.

** Prof. Dr., SDÜ. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi. adnankosum@sdu.edu.tr

THE REFLECTION OF ISLAMIC FAMILY LAW NORMS ON THE TURKISH (FAMILY) CULTURE

Abstract

Proverbs and idioms obviously reflect cultures, values and civilization of societies concerned, in no doubt. Therefore, to examine proverbs and idioms of societies seems to be one of fundamental methods to grasp values of them. In this study, we discussed possible impacts of Islamic family law norms on Turkish cultural values in context of proverbs and idioms. When subjected to a careful examination of proverbs and idioms, it can be said that Islamic law directly influenced the culture of Turkish family matters such as importance of marriage contract, promoting marriage and equality issue, choice of prospective spouse and their pre-wedding meeting, parental consent of marriage and their role in the marriage, marriage at a young age, hardening of divorce conditions and so on. Having been converted to Islam, Turkish proverbs and idioms have been influenced by Islamic religious and its law. As a result of long lasting interaction, Turkish family life seems to have been formed in a synthesis of Islamic family law norms and Turkish customs.

Key words: Proverbs and idioms, Turkish culture, Islamic Family Law, Family, Marriage, Islam.

Giriş

Kuşkusuz İslam dini ve onun hukukunun müslüman toplumlar üzerinde ne kadar etkili olduğu ve yansıdığına ortaya çıkarılması hukuk sosyolojisi bakımından önemli bir ihtiyaçtır. Böylesi bir ihtiyacın giderilmesine yönelik çalışmanın ortaya konulmasında, toplumun kültürünün sözlü ürünlerinden olan atasözleri ve deyimler önemli bir malzemeyi oluşturmaktadır. Atasözleri ve deyimler, "bir kültürün aynasıdır" tanımına uygun olarak ait oldukları toplumların dünya görüşlerini ve hayat felsefelerini çok açık ve hiçbir farklı yoruma meydan vermeyecek surette yansıtırlar. Toplumun kültürü, medeniyeti ve değerleri en doğru şekilde atasözleri ve deyimlerinden anlaşılabilir. Zira toplumsal hayatın ve bunun sonucunda varılan değerlerin, değer yargılarının adeta düsturlaştığı, genel kural halini aldığı atasözleri ve deyimler, toplumun bütün fertlerinin doğru kabul edip özümstedikleri, itiraz edilemeyen anonim verilerdir. Dolayısıyla bir toplumun karakterini ve değer yargılarını tanımak için

kültürün bir parçası olan atasözleri ve deyimlerini incelemek esaslı ve önemli yöntemlerden biridir.

Elinizdeki çalışmada, atasözleri ve deyimlerden¹ yola çıkılarak İslam hukuku normlarının aileye ilişkin kültürel değerlere etkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Öte yandan atasözleri ve deyimlerin ne zaman ortaya çıktıkları belli olmadığından İslâm öncesi döneme ait olmaları da ihtimal dâhilindedir.² Ancak çalışmada, bariz bir şekilde dinî-hukukî motiflerin görüldüğü, Türklerin Müslümanlaşma sonrası dönemde oluştuğunu tahmin ettiğimiz atasözleri ve deyimler esas alınmıştır.

Evliliğin Önemi ve Ciddiyeti

"Yalnızlık Allah'a mahsustur" deyiminde de ifade edildiği üzere insan, sosyal bir varlık olup, tek başına yaşayamaz. Yanında rahat edeceği, huzur bulacağı, aynı zamanda hayatı paylaşacağı bir eş ve arkadaş, bir dostla beraber

¹ Tebliğde geçen atasözleri ve deyimler için bk. Tülbentçi, Feridun Fazıl, *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul 1963; TDK, *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1969; TDK, *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler II*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971; Çağlar, Handan, "Evlilik Üstüne Atasözü ve Deyimler", *Folklor*, 2. Yıl, 23-24, sayı (3-4/1972); Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Cilt: I-II, 3. bsm., Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1981; Tezcan, Mahmut, "*Ülkemizde Geleneksel Halk Hukuku Uygulamaları*", *Türk Folkloru Araştırmaları*, 1985/2, G.Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara; Engin, İsmail, *Atasözleri ve Evlilik Hukuku, III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, 7-9 Mayıs 1987, Eskişehir, s. 137-148; Er, Tülay, *Türk Halk Kültürünün Bazı Sözlü Ürünlerine Yansıyan Kadın, Erkek ve Evlilik İlişkileri*, Sistem Ofset, Ankara 1989; Yurtbaşı, Metin, *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*, Özdemir Yayıncılık, Ankara 1994; Türk Atasözleri ve Deyimleri, I, II, Milli Kütüphane Başkanlığı, MEB yayınları, İstanbul 2001.

² Atasözlerinin İslâmiyet öncesi döneme ait olmaları ihtimalinden dolayı başlığı "İslâm Aile Hukuku ile Türk (Aile) Kültürü Arasındaki Uyum" –Atasözleri ve Deyimler Bağlamında Bir İnceleme- şeklinde ifade edilmesi halinde de tebliğin muhtevasında bir değişiklik olmayacaktır. Zira Türk aile yapısının (İslamiyet öncesi) eski Türk aile kimliğini İslâm hukuku sayesinde koruduğu ve yeni bir sentezle güçlendirdiği düşünüldüğünde tebliğde geçen "yansıma" ve "etkilenme" ifadeleri yerine "uyum" kelimesinin kullanılması durumunda da çok fazla bir farklılık olmayacaktır. Öte yandan antropolojik ve etnolojik araştırmalar bugüne kadar belirli bir aile tipinin ortaya konulmadığını, zira her toplumun kendi kültürel çevresi ve yapısı içinde bir aile oluşturduğunu ortaya koymaktadır. (Orhan Türkdoğan, *Aile Sosyolojisi Modeli*", *Türk Aile Ansiklopedisi*, I, Ankara 1991, s. 25.) Türklerin de müslüman olduktan sonra aileye ilişkin kurum ve kuralların oluşumunda mensup oldukları dinden etkilenmeleri göz ardı edilemez.

olmak ister. İşte insanları yaratan Allah, yanında rahat etmeleri, sükûnet ve huzur bulmaları için onlara kendi cinslerinden eşler yaratmış, aralarında sevgi ve merhamet tesis etmiştir. "*O'nun (varlık ve kudret) alametlerinden birisi de size kendinizden eşler yaratmasıdır. Ki siz onlarla huzur ve sükûnete kavuşursunuz. Ve aranızda sevgi ve rahmet koymuştur.*"³ Bu meali yansıtan atasözleri ve deyimler ise şöyledir:

"Sini tıkırtısı, para şıkırtısı, kadın fıkırtısı kalbe ferah verir",

"Ceviz ile taze ekmeğe yemesi, güzel ile kalıp cilve etmesi".

Kur'an, kadın ile erkeğin birbirleri ile alâkasını mecâzî bir anlatımla dile getirirken elbise anlamındaki "libâs" kelimesini tercih etmiş, onlardan her birinin diğeri için bir nevi elbise durumunda olduğunu ifade etmiş, böylece birbirlerinden vazgeçemeyeceklerine, birbirleri için gerekli olduklarına dikkat çekmiştir. "...*Onlar (kadınlarınız) sizin için elbise, siz de onlar için elbisesiniz...*"⁴. Evlilik, Allah'ın insanlara bir lütfudur. Hayatın en mutlu olduğu anlar, belki aralarında karşılıklı sevgi ve saygı bulunan eşlerin birlikte geçirdikleri anlardır. Hz. Peygamber, dünyada insana huzur veren en hayırlı varlığın iyi (sâliha) kadın olduğunu söylemiştir.⁵ Olaya kadın tarafından bakarsak kuşkusuz onun için en hayırlı şey de iyi bir kocadır. Diğer taraftan hadîs-i şerîf'te Hz. Peygamber, "*Kadınlar erkeklerin yarısını (nu oluşturan eşleri)dir*"⁶ buyurmuştur. Bu minvalde, evlilikte eşlerden her biri diğere göre, "bir elmanın iki yarısı", bir bütünün farklı iki parçası gibidir. Zikri geçen nasların Türk kültürüne, toplumsal hafızasına yansımaları ise şöyle olmuştur:

"Bir adamın karısı onun yarısıdır"

"Varsa eşin rahattır başın, yoksa eşin zordur işin",

"Herkesin karısı,

Canının yarısı",

"Bekârlık maskaralıktır",

³ er-Rûm, 30/21.

⁴ el-Bakara, 2/187.

⁵ Müslim, "Radâ", 59; Nesâî, "Nikâh", 16.

⁶ Ebû Dâvûd, "Taharet", 94; Tirmizî, "Taharet", 82; Dârimî, "Vüdû", 76; Ahmed bin Hanbel, Müsned, VI, 256, 377. "İnnemâ'n-nisâu şekâiku'r-ricâl".

"Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir". Yine türkülerde geçen "sen ye yarım, sen yedikçe ben doyarım" ifadesi de bu durumu anlatır. Öte yandan Kur'an-ı Kerim evliliği "*sağlam bir sözleşme/teminat*"⁷ olarak nitelemektedir. Bu sözleşme son derece ehemmiyetli olup, Kur'an-ı Kerim'de ve hadîs-i şeriflerde aile hukukuna ilişkin nasslara diğer alanlardaki nasslara oranla daha fazla ve ayrıntılı olarak yer verilmiştir.⁸ Benzeri önem ve ciddiyet Türk kültüründe de mevcuttur. Buna göre;

“Bir kızın doğumu babasının evinde olmalı,
Cenazesi kocasının evinden çıkmalı” ya da
“Duvağı ile girip kefeni ile çıkmalıdır”.

Anadolu'daki örf ve adetlerde de evlenecek taraflara evliliğin ciddiyeti vurgulu bir şekilde hissettirilir. Sözelimi bazı bölgelerde (Isparta, Bolu) gelin kıza gelinliğinin üzerinden kefen bağlanır. Başka yerlerde de gelin ve damada düğün esnasında mezar ziyareti yaptırılır.

Yine bazı bölgelerde gelini ata bindirme âdeti vardır. Gelin kız ata bindirilirken bir kazan ters çevrilir ve kız bu kazanın üzerine çıkarılarak ata bindirilir. Bu davranış “kızım artık senin yerin kocanın yanındır/evidir. Sen öldüğün takdirde cenaze suyun kocanın evinde ısıtılacaktır, burada değil” anlamındadır. Mezkur folklorik merasim, “bundan sonra senin yiyeceğin lokma bu evde pişmeyecek” şeklinde de yorumlanabilir.

Aynı şekilde bazı yörelerimizde gelinin başına on altı adet tül bağlanır ve bu tüllerin her biri farklı renklerde olup, tarih boyunca kurulan on altı Türk devletini temsil etmektedir. Amaç, akdedilen evlenme sözleşmesinin devlet kurumu kadar önemli ve ciddî olduğunu taraflara ihsas ettirmektir.

Benzer şekilde İslâm hukukuna göre şaka yollu bile olsa evlenmeye ilişkin irade beyanının yine de ciddiye yorumlanacağından dolayı⁹, Türk

⁷ en-Nisâ, 4/21. "Kendinizi birbirinize adadıktan ve eşiniz sağlam bir taahhüt aldıktan sonra onu nasıl isteyebilirsiniz..."

⁸ Bk. Abdülbâkî, M. Fuâd, *Tafsîlü âyâtî'l-Kur'ân*, Beyrut 1969, s. 326-344. Kur'ân-ı Kerim'de devlet yapısı, işleyiş mekanizmasına ilişkin sınırlı sayıda, genel ve evrensel hüküm bildiren âyet-i kerîme mevcutken, aile hukukuna dair konularda yüzden fazla âyet-i kerîme'nin bulunması, âileye verilen önemi çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

⁹ Ebû Dâvûd; “Talak”, 9; Tirmizî, “Talak”, 9; İbn Mace, “Mukaddime”, 7, “Talak”, 13.

kültüründe kız istemede (dünürçülükte), kız babası tarafından kabul beyanı kesin bir dille ifade edilmeyip, "nasipse olur, kısmetse olur" şeklinde dile getirilmektedir.

Evliliğin Teşviki ve Kolaylaştırılması

Evlilik, dünya ve ahirette insanların iyiliğini temin eden yararlı bir hareket olduğu için Allah, Peygamber ve insanlar tarafından teşvik edilmiş ve bunların yardımına mazhar kılınmıştır. Gerçekten bir evlilik olayında bunu her zaman görmek mümkündür. Zira bu konuda Cenâb-ı Allah'ın vaadi vardır. Bu minvalde, "ver yiğidi yiğide, Mevla rızkını getire" ve "yiğide ver kızını, Mevla verir rızkını" atasözleri adeta "*İçinizden bekârları ve kölelerinizden, cariyelerinizden iyileri evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah lütfu ile onları zengin eder. Allah geniş nimet ve lütf sahibidir, her şeyi bilendir*"¹⁰ ayet-i kerîmesinin meali gibi olup evliliği teşvik ederek bu vaadi hatırlatmaktadır.

Yine hadis-i şeriflerde, "*Ey gençler! Sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin*"¹¹, "*Sizden birinizin evliliğinde sadaka sevabı vardır*"¹², "*Üç kişiye yardım etmek Allah'ın taahhüdüindedir; Allah yolunda cihad eden, hürriyetini kazanmak için çalışan köle ve iffetini korumak için evlenen*"¹³. "*Şu dört şey Peygamberlerin sünnetlerindedir: Haya (utanmak), koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek*"¹⁴, "*Evlenmek benim sünnetimdir, sünnetimi tutmayan benden değildir...*"¹⁵denilerek evlenme teşvik edilmiştir. İslâm hukukçuları Kur'an ve sünnetteki bu ifadelerden hareketle normal şartlarda evliliğin mendup olduğu kanaatine varmışlardır.¹⁶ Benzer şekilde Türk atasözleri ve deyimlerinde de genellikle evli olma teşvik edilen, bekârlık ise arzu edilmeyen bir statüdür.

¹⁰ en-Nûr, 24/ 32.

¹¹ Buhârî, "Nikâh", 2-3, "Savm", 10; Müslim, "Nikâh", 1; Tirmizî, "Nikâh", 1.

¹² Müslim, "Zekât", 53; Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 12, "Edeb", 160; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 167, 168.

¹³ Tirmizî, "Fedâilü'l-Cihâd", 20; Nesâî, "Nikâh", 5; İbn Mâce, "Ahkâm", 96.

¹⁴ Tirmizî, "Nikâh", 1.

¹⁵ İbn Mâce, "Nikâh", 1.

¹⁶ Şîrâzî, Ebû İshâk, *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ty., II, 34; Kâsânî, Alâuddîn Ebî Bekr b. Mes'ûd, *Bedü's-Sanâi fî Tertibi's-Serâi*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986, II, 228-229; Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987, III, 82; İbnu'l-Humâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdulvâhid, *Fethu'l-Kadir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, III, 187-189; İbn

"Ev alanla evlenene Allah yardım eder",

"Nikâhta keramet vardır",

"Bekâr gözü kör gözü",

"Bekârın parasını it yer, yakasını bit",

"Bekârlık maskaralıktır",

"Yalnızlık Allah'a mahsustur",

"Yalnız taş duvar olmaz",

"Ambarda darısı yok, evde karısı"

"Evlilikte hayır vardır" anlamında "Atla, avratta uğur vardır", yine aşkı anlatan "İki gönül bir olunca samanlık seyran olur", özellikle kadınları evliliğe teşvik etmek için söylenmiş olan "Arı kadar eri olanın dağ kadar yeri olur" atasözleri bunlar arasındadır. Diğer taraftan "bekârlık sultanlıktır" atasözüne "bekârlık sultanlıktır ama evliliğin krallık olduğu yerde" biçiminde bir ekleme yapılmış, evliliğin iyi olduğu belirtilerek durum evlilik lehine çevrilmiştir. Bazı atasözlerinde evlilik kadınlara daha da güçlü olarak öğütlenmiş ve teşvik edilmiştir.

"Binbaşı mülâzım, kızlara koca lâzım",

"Her eve bir baca, her karıya bir koca lâzım",

"Camim hocasız olur emme, evim kocasız olmaz",

"Oğlunu seven hocaya, kızını seven kocaya verir".

Tek Kadınlık Evlilik

İslam hukukunda çok kadınlık evlenmeye cevaz verilmiştir. Hatta bu durum İslâm hukuku bakımından eleştiri konusu yapılmıştır. Ancak ilahi tavsiye monogamik evlenme ile yetinmekten ibarettir. Gerçekte, Kur'ân-ı Kerîm'de, çok kadınlık evlenebilmek için kadına her bakımdan adil olmak şartı ileri sürülmektedir. Zira böyle bir evliliğe izin veren Nisâ sûresinin 3. âyetinin devamında: "...Şâyet adâleti gözetmekten korkarsanız o zaman bir tane ile veya

---

Kudâme, Muhammed Abdullah, *el-Muğnî ve's-Şerhu'l-Kebîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1417/1997, VII, 334-335; İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed İbn Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985, II, 2; Ebû Zehra, Muhammed, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1377/1957, s. 23-24.

*câriyenizle yetinin. Doğru yoldan ayrılmamak için bu daha elverişlidir*¹⁷ buyrulur tek evlilik (monogamik sistem) teşvik edilmiştir. Dolayısıyla çok evlilik, İslâm'ın emrettiği bir durum değil, aksine adalet şartına bağlı olarak müsaade ettiği bir husustur. Asıl olan ve dinen tavsiye edilen ise, tek evliliktir. Benzeri tavsiye ve teşvikleri atasözlerinde de gözlemlemek mümkündür.

“Bir ev bir baca, bir kıza bir koca”,

“Kadının biri âlâ, ikisi belâdır”,

“Bir evde olursa dû zen¹⁸, bozulur o evde düzen”,

"İki karılı bittin, iki analı sütten ölür" şeklindeki atasözleri bu hususa işaret etmektedir.

Evlilikten Önce Tarafların Birbirini Görmeleri ve Eş Seçimi (Nişan)

Misak-ı galiz olarak vasıflandırılarak önemi ortaya konan evlilikten önce tarafların iyi düşünmesi, ileride ortaya çıkması muhtemel problemlerin önüne geçmek için evleneceklerin birbirlerini görmeleri ve beğenmeleri önemlidir. Bu nedenle İslâm hukuku söz konusu ihtiyacı karşılamak için nişan (hıtbe) kurumunu kabul etmiştir.¹⁹ Dini hükmü müstehap olarak nitelendirilen²⁰ adı geçen kurumun amacı, evlilikten önce tarafların birbirlerini görenek tanımları ve evlilik yolunda sağlam bir adım atmalarıdır. Hz. Peygamber, evlenecek kişilerin daha önce birbirini görmesini tavsiye etmiş, bunun eşler arasında kaynaşma ve anlaşmaya katkısı olacağına dikkat çekmiştir. Nitekim Muğîre (r.a) bir kadınla evlenmek istemiş, Hz. Peygamber (s.a.s) kendisine: "*O kadına bak, çünkü bakmak yıldızınızın barışması (birbirinize ısınmanız) için daha iyidir*" buyurmuştur.²¹ Yine Allah'ın Elçisi, Ensar kadınlarından biriyle evlenmek isteyen bir sahâbiye; "*Git ve ona bak, zira Ensar kadınlarının*

¹⁷ 4/Nisâ, 3.

¹⁸ Dû zen: İki kadın.

¹⁹ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 27-28; Abdulhamîd, Muhammed Muhyiddîn, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, Mısır 1377/1958, s. 13, 17; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1, 238; Görgülü, Hasan Ali, *İslam Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, Isparta 2006, s. 21-23.

²⁰ Görgülü, a.g.e., s. 24.

²¹ Müslim, "Nikâh", 74, 75; Tirmizî, "Nikâh", 5; Nesai, "Nikâh", 17; İbn Mâce, "Nikâh", 9; Dârimî, "Nikâh", 5.

*gözlerinde bazı göz kusurları bulunabilir*²² demiştir. Câbir b. Abdullah'ın naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: "Sizden biriniz bir kadınla evlenmek istediği zaman, onun evlenmesini teşvik edecek niteliklerine bakabilirse baksın."²³ Bu hadisler ışığında İslam hukukçuları evlenmek isteyenlerin, isteyecekleri kız veya kadını önceden görmelerinin mendup veya müstehap olduğunu ifade etmişlerdir.²⁴ Atasözlerinde söz konusu hükümler;

"Kadın alırsan gör de al, at alırsan bin de al",

"Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al".

"Bakmadan alma, boş yere yanma",

"Gülüne bak goncasını al" biçiminde oluşmuştur.

Yine Hz. Peygamber, evlenip yuva kurulacak eşin seçiminde bazı hususlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Zira kadın ailenin direğidir. "Yuvayı yapan dişi kuştur". Yuvayı yapacak, çocukları eğitecek, yetiştirecek hayat arkadaşını seçerken güzelliğinden, malından ve soyundan çok dindarlığına ve huy güzelliğine dikkat edilmelidir. Nitekim o, bir hadis-i şerifte "*Kadın dört şeyi için nikâh edilir. Malı, soyu, güzelliği ve dini. Siz dindar olanını seçiniz ki elleriniz bereket görsün*"²⁵ buyurur. Yine bir diğer hadiste, "*Dininden ve ahlâkımdan memnun olduğunuz biri evlenme talebiyle size gelirse onu evlendirin. Aksi takdirde yeryüzünde fitne ve büyük fesat olur*"²⁶ demiştir. Bir başka hadis-i şerifte Hz. Peygamber, dünyada insana huzur veren en hayırlı varlığın iyi (sâliha) kadın olduğunu söylemiştir. Söz konusu tercihin atasözlerinde yankı bulması şöyle olmuştur:

"Güzele kırk günde doyulur, iyi huya kırk yılda doyulmaz",

"Güzel yüzlü arama, güzel huylu ara",

²² Müslim, "Nikâh", 12.

²³ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 18; Tirmizî, "Nikâh", 5; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 334, 360.

²⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 3; Görgülü, a.g.e., s. 24. Müstehap kavramı mendup kavramının bir alt kavramı olup aynı anlamı taşımaktadır.

²⁵ Buhari, "Nikâh", 15; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 2; Nesâî, "Nikâh", 10, 13; İbn Mâce, "Nikâh", 6, 38; Dârimî, "Nikâh", 4. Başka bir rivayette "soy" dışındaki diğer üç nitelik belirtilmiştir. Bk. Müslim, "Radâ", 53; Tirmizî, "Nikâh", 4.

²⁶ İbn Mâce, "Nikâh", 46.

"Güzelliğe kapılma huya bak",
"Lambayı almadan camına bak,
Gelini almadan huyuna bak",
"Bez alırsan Musul'dan,
Kız alırsan asilden",
"Otunu çek, köküne bak",
"Sirke küpünden, karı kökünden",
"Eski pamuktan bez olmaz,
Kötü demirden kılıç olmaz",
"Yağcı'dan kız alma kaçır,
Kayı'dan kız alma uçar",
"Alma delinin kızını soya çeker",
"Alma soysuzun kızını, sürer anası(nın) izini".

Atasözlerinde yukarıdaki hadiste ifade edildiği üzere, (zengin) kadının malının hayır etmeyeceği de ifade edilir.

"Kadın malı kapı mandalı".

Öte yandan İslam hukukçuları eş seçiminde bakire kadının tercih edilmesini tavsiye etmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber, Câbir b. Abdullah (r.a.)'ın dul bir kadınla evlendiğini öğrenince; "*Keşke bâkire ile evlenseydin. Sen onunla, o da seninle oynaşırđımız*"²⁷ buyurmuştur. Atasözleri ve deyimlerimize yansımaları ise şunlarda görmek mümkündür:

"Kırk serçeden börek olmaz, kaza bak kaza;
"Dul karıdan havas alınmaz, kıza bak kıza",
Tarlayı düz, kadını kız al",

---

²⁷ Buhârî, "Büyû", 34, "Vekâle", 8, "Cihad", 113, "Megâzi", 18, "Nikâh", 10, 121, 122, "Nafakât", 12, "Deavât", 53, "İstigrâz", 18; Müslim, "Radâ", 16, 53-56, 58; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 3; Nesâî, "Nikâh", 7, 10; İbn Mâce, "Nikâh", 7.

“Alma karının dulunu,
Peşine getirir kulunu,
Senden yer, senden içer,
Kendine yığar pulunu”,
“Atın olursa tay al,
Karın olursa kız al”,
"Varma dula, girme çula"

Yine Hz. Peygamber bir hadisinde "*Bir kimse, din kardeşinin düniürü üzerine düniür gitmesin*"²⁸ buyurarak, kendisine evlenme teklifi yapılmış bir kız veya kadına henüz o teklife olumsuz cevap verilmeden başka birisi tarafından evlenme teklifi yapılmasını yasaklamıştır. Buradaki yasak, tahrîmî değil, tenzihîdir. Âlimlerin çoğu bu görüştedir. Ancak Malik b. Enes bahse konu yasağın tahrîmî olduğunu kabul etmiş; buna binaen böyle bir evlenmenin zıfâf ile sonuçlanmadığı takdirde bozulacağını ileri sürmüştür. İmam Şâfiî de bunun, kız tarafından belli bir kimseye hak tanımları durumu ile kayıtlı olduğunu söylemiştir.²⁹ Atasözlerinde zikri geçen yasak, "pişmiş aşı su katılmaz" şeklinde ifadesini bulmuştur.

Evlenmede Rıza

Kuşkusuz evlenme akdinde tarafların irade beyanları akdin rükünlerindedir. Bu irade beyanının bir şekilde ortaya konması gerekir. Ancak evlenecek aday kadın olduğunda irade beyanını (utanma duygusundan dolayı) açıkça ifade edemeyebilir. Bu nedenle Hz. Peygamber evlenme konusunda fikri sorulan bâkire hakkında "*onun susması ikrarı (kabulü) anlamına gelir*"³⁰ demiştir. Söz konusu kural İslâm hukukunda, "sâkîte bir söz isnad olunmaz, lâkin ma'razî hâcette (bir şey söylemesi gereken yerde) sükut ikrardır"³¹ şeklinde

²⁸ İbn Mâce, "Nikâh", 10. Bazı lafız farklılıklarıyla bk. Buhârî, "Nikâh", 44-45; Müslim, "Büyû", 8; "Nikâh", 38, 49, 52, 54, 56.

²⁹ Hattâbî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *Meâlimü's-Sünen* (el-Kütübü's-Sittetü ve Şurûhuhâ içinde), Çağrı Yayınları, İstanbul 1992/1413, II, 564; Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 1995/1416, s. 142.

³⁰ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 23. Ayrıca bk. Buhârî, "Nikâh", 41; Müslim, "Nikâh", 64-67; Nesâî, "Nikâh", 33; İbn Mâce, "Nikâh", 11.

³¹ Mecelle, mad: 67.

formüle edilmiştir. Bahsi geçen kuralın deyimlerimize yansımaları ise, "sükût ikrardandır" tarzında olmuştur.

Evlenmede Velinin Rolü

Velayet kurumu, Türk toplumunda ve onun kültürel dayanaklarından birini oluşturan İslam hukukunda, içinde bulunduğu şartlara bağımlı olarak kadının insanları tanıma konusundaki tecrübesizliğini telafi etmeye ve onun haklarını güvence altında tutmaya matuf bir tedbir niteliğindedir. Evlilikte velayet kurumunun ön plana çıkması, hayat boyu birlikteliği başlatacak olan evlilik akdinin gerekli araştırmalar yapılarak mümkün olduğunca sağlam temellere oturtulması, telafi edilmesi ve geri dönülmesi adeta imkânsız olan hataların önceden görülmesi gibi hedefler sebebiyledir.

Evlenmede velinin rolü bakımından İslam hukukçularını ikiye ayırmak mümkündür. Hanefî mezhebi evlenmede velinin rızasını aramazken, Şâfiî mezhebi özellikle kızların evlenmelerinde velinin rızasını şart koşmakta, velisiz evlenmelerin geçerli olmayacağını kabul etmektedir. Bununla birlikte Hanefîler velinin bulunmasını Şâfiîlerde olduğu gibi vacip değil müstehap saymışlardır. Ancak bu serbestlik sonucunda kadının bilerek veya bilmeyerek dengi olmayan bir erkekle evlenmesi durumunda, veliye evliliği feshettirme hakkını tanımışlardır.³²

Genelde atasözlerinde de gençlerin evlenmelerine müdahale edildiği gözlenir.

"Kızı kendi havasına/keyfine bırakılırsa ya davulcuya varır, ya zurnacıya",

"Kızı kendi keyfine koysalar çalgıcıya varır",

"Ergen gözü ile kız alma, gece gözü ile bez alma",

"Yaya gözü ile at,

Bekâr gözü ile avrat alma",

"Gece gözüyken tuz, genç gözüyken kız alma",

³² İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, neşr. Abdülgaffâr Süleymân el-Bindârî, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty., IX, 33-4; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 143-4; Abdulhamîd, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, s. 103; Döndüren, a.g.e.,s. 288-9.

"Bekâr gözü, kör gözü",

"Bekâra kız sorulmaz".

Zikredilen atasözlerinde kız veya erkeğin kendi başlarına evlilik yapmaları halinde sağlıklı sonuçlar doğurmayacağı ifade edilerek, evlenme akdinde velinin rolüne işaret edilmek istenmiştir. Bununla birlikte, zikredilen atasözlerinde ilginç bir şekilde Şâfiî mezhebinin kanaatinin ağır bastığı gözlemlenmekte, Türkler genellikle Hanefî olmalarına rağmen, Şâfiî mezhebinde kabul edildiği şekliyle evlenmede veliye rol vermektedirler.

Velinin evlilikte rolü kültürel değerlerin bir diğer görüntüsü olan türkülerimize de yansımıştır. (Al Şalım Yeşil Şalım) türküsü buna güzel bir örnektir:

"Al şalım yeşil şalım dağları dolaşalım.

Sen yağmur ol ben bulut, Maçka'da buluşalım...

Anan razı olmazsa babanı mı vurayım?

Sevdiğim söyle bana seni nerde bulayım".

Evlenmede Denklik (Kefâet)

Sözlükte "eşitlik, denklik, benzerlik ve yeterlik" anlamlarına gelen "kefâet", bir fıkıh terimi olarak evlenecek eşler arasında belli hususlarda (sosyal durum, dini ve iktisadi seviye vs.) yakınlık ve denkliğin bulunmasını ifade eder. Bu denkliğin hem çiftler arasında hem de hısımlar arasında saadet, huzur ve sevgiye vesile olacağı düşünülmüştür.³³ İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet'te evleneceklerin, herhangi bir ölçüye göre birbirlerine denk olmaları gerektiğini ifade eden bir nass yoktur. Bundan dolayı İslâm hukukunda evliliğin muteber ve geçerli olmasında denkliğin şart olup olmayışı müctehidler arasında ihtilâflıdır. Ancak fakihlerin çoğunluğu denkliğin şart olmasında görüş birliğine varmışlardır.³⁴ Denklik kurumunu kabul eden Müctehitler, yaşadıkları

---

³³ İbnu'l-Humâm, *Fethu'l-Kadir*, III, 293; Çakır, Latife, *İslâm Hukuku Kaynaklarında Evlilikte Denklik Meselesi ve Günümüz Türk Toplumundaki Yansıması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2006, s. 1, 3-4.

³⁴ Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Beyrut 1993, V, 25; es-Serahsî, Ebû Sehl Şemsü'l-Eimme, *el-Mebsut*, Dâru'l-Mârifet, Beyrut 1989, V, 22-23; İbn Kudâme, *el-Muğni ve's-Şerhu'l-Kebîr*, VII, 374-8; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve*

devirlerde hâkim olan örf adetler ile sosyal değer hükümlerine bakarak evlilikte denkliğin yerini tespiti çalışmışlardır. Şu kadar var ki, İslam hukukunda denkliğin şart koşulduğu kişi kadın değil erkektir. Kadında ise istisnai durumlarda aranır.³⁵ İslâm hukukunda söz konusu edilen denklik anlayışını atasözlerinde de görmek mümkündür.

"Davul dengi dengine çalar",

"Allı allıya, morlu morluya"

"Huyu huyuma, suyu suyuma",

"Tartılırsan denginle tartıl",

"Boyuma göre boy buldum, huyuma göre huy buldum",

"Sakalına göre tarağını vur,

Ölünceye kadar geçineceğini ara dur",

"Baz bazla, kaz kazla,

Kel tavuk topal horozla",

"Katrandan olmaz şeker,

Olsa da cinsine çeker",

"Asili alması zor, saklaması kolaydır",

"Halayıktan (beslemeden) kadın olmaz, gül ağacından odun olmaz",

"Söğüt ağacından odun olmaz, çingen kızından gelin olmaz". Yine benzeri bir atasözü "ıhlamurdan odun olmaz, beslemeden kadın olmaz",

"Kenarın dilberi nazik de olsa nazenin olmaz",

"Kendinden küçükten kız al, kendinden büyüğe kız verme",

"Pekmezi küpten, kadını kökten al",

"Boyuna düşmeyen kaftan, eskir sürünü sürünü,

Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu, İstanbul, ty., II, 72; Aktan, Hamza, "Kefâet", *DİA*, İstanbul 2002, XXV, 167.

³⁵ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, s. 143, 148-150; Abdulhamîd, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, s. 104.

Yerine düşmeyen gelin, ağlar yerini yerini”,
“Dağ gülü bağda bitmez,
Bağ gülü dağda bitmez”,
“Alma çerçöp devirenin kızını,
Aş pişirir, teknil etmez tuzunu”,
“Alma delinin kızını soya çeker”,
“Alma soysuzun kızını,
Sürer anası izini”,
“Çingene kızı hatun olmaz,
Dilenmezse karnı doymaz”,
“At alırsan taydan, kız alırsan soydan al”,
"Lafın azı uzun, çobana verme kızı; ya koyun güttürür ya da kuzu",
"Kızını düşürmeyen yerine,
Ömrünü geçirir yerine yerine",
"Erkeğini öğren, sonra evlen",
"Babasının mezarını görmediğin/bilmediğin adama kız verme".
Konuyla ilgili olarak söylenen bir mani de şöyledir:
"Sulu çaylar coşkun olur,
Boz çuhalar pişkin olur,
Dengine düşmeyen güzel,
Ölmez ama şaşkın olur".

Atasözlerinden de anlaşılacağı üzere, Türk kültüründe İslâm hukukunda olduğu gibi eşler arasında denkliğe özen gösterilir. Özellikle kızın köklü bir aileden gelmesine, belli özelliklere ve değerlere sahip olmasına dikkat edilir. Ancak kimi atasözlerinde sözcüğü "davul dengi dengine çalar", "boyuma göre boy buldum, huyuma göre huy buldum", "allı allıya, morlu morluya" atasözlerinde olduğu gibi denklik mutlak olarak aranırken, atasözlerinin bazısında İslam hukukunun aksine denklik kızda aranmaktadır. Bununla birlikte "kızını düşürmeyen yerine, ömrünü geçirir yerine yerine" ve "boyuna düşmeyen kaftan/eskir sürünü sürünü, yerine düşmeyen gelin ağlar yerini yerini" gibi atasözlerinde de denklik İslam hukukunda olduğu şekliyle erkekte aranmaktadır.

Ancak her iki müessesede de evlenecekler arasında denkliğin aranması konusunda ortak noktaya sahiptirler.

Aile Reisliği

Evlilikte aile reisliği erkeğe aittir. Nitekim ayette " *Erkekler kadınlar üzerinde kavvâmdir*"³⁶ şeklinde hitap edilmektedir. Ayette geçen "erkeklerin bir derece üstünlüğü" aile reisliğinde kendini gösterir.³⁷ Erkeğin ailenin yöneticisi ve koruyucusu olduğuna vurgu yapılarak aile birliğinin muhafazası ve sürdürülmesinde ona daha belirgin sorumluluklar yüklenmiş, vecibelerin yerine getirilmesinin yanı sıra hakların korunması ve kullanımında da aktif bir rol verilmiştir. Yine hadîsi şerifte, aynı anlamı ifade etmek üzere, "*Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz... Erkekler ailesinin çobanıdır, kadın kocasının evi ve çocuklarının çobanıdır. ...ve hepiniz sürüden sorumlusunuz*"³⁸ buyrulur. Söz konusu nassların kültürümüze yansımaları ise şöyle olmuştur:

"Kadının hükmettiği evde mutluluk olmaz",

"Bir evde iki horoz olunca sabah güç olur",

"Evin direği erkek, duvarı kadındır",

"Kocana göre bağla başını, harcına göre pişir aşını",

"Erkek çeker yükü, kadın giyer kürkü",

"Er gelir ev taşar, er gider ev şaşar",

"Erkeksiz ev, yelkensisiz gemiye benzer" gibi atasözleri gereği erkek evin reisidir.

Yine halk kültüründe baba için "evin direği", ev için "baba ocağı" deyimlerinin kullanılması evlilik birliğinin reisinin erkek olduğunu apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere Türk aile tipinde de baba evin reisi

³⁶ en-Nisâ, 4/34. Aile reisinin erkek olduğuna işaret eden bir diğer ayet için bk. el-Bakara, 2/228. (ve li'r-ricâli aleyhinne dereceh).

³⁷ Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1991, I, 230.

³⁸ Buhârî, "Nikâh", 80, 89, "Cuma", 11, "Cenâiz", 32, "İstikrâz", 20; "Vesâyâ", 9, "Itk", 17, 19; "Nikâh", 81, 90, "Ahkâm", 1; Müslim, "İmâre", 20; Ebû Dâvûd, "İmâre", 1, 13; Tirmizî, "Cihâd", 27.

olup yönlendirici ve koordine edici durumdadır. İslâm hukuku normlarının bu konuda da yansımaları olduğu söylenebilir.

Öte yandan aile reisliği bağlamında dikkate alınması gereken bir diğer konu da nafaka konusudur. İslâm hukukuna göre evin reisi olan erkek aynı zamanda nafaka yükümlüsüdür.³⁹ Aynı düşüncenin atasözlerimize yansımaları "er getirir, kadın yetirir", "erkek getirmeyi, kadın yetirmeyi bilmeli", "kadının şamdanı altın olsa, mumu dikecek erkektir" tarzlarında olmuştur.

Mal Rejimi Ayrılığı

Bilindiği üzere İslâm hukukuna göre ailenin temelini teşkil eden karı-koca arasındaki mal rejiminde mal ayrılığı rejimi uygulanmaktadır. Bu rejimde evlendikten sonra eşlerden her biri, meşru sınırlar içerisinde kendi mal varlığı üzerinde yönetim, yararlanma ve tasarruf haklarını korur. Buna göre evlilik eşlerin mallarına ortak olmayı gerektirmez. Dolayısıyla kadının kendisine ait mallar üzerindeki tasarruf yetkisi yine kendisine aittir. Nikâh ile bu yetki kocaya geçmez.⁴⁰ Söz konusu mal ayrılığını atasözlerinde de görmek mümkündür. "Avrat/karı malı kapı mandalı", "Kadının malı eşeğin nalı" gibi atasözleri, İslâm hukukunda olduğu şekliyle mal ayrılığı rejimine delalet eden atasözleridir.

Boşanmayı Zorlaştıran Normlar

Evlilik hayatını koruma altına almak ve gayr-i ciddî sebeplerle boşanmayı önlemek için İslâm hukuku bir takım tedbirler almıştır. Zaruret bulunmadan boşamanın dinen yasak oluşu,⁴¹ boşanmanın hayızdan (âdet, regl) sonra temizlik döneminde ve cinsel birleşme olmadan, bir talak ile yapılmasının emredilmesi, boşamanın erkeğe yüklediği mehir ve nafaka gibi mali külfet, sinirsel kriz halinde, tazyik ve tehdit altında, sarhoşken (muhalif görüşler de mevcuttur) boşamanın muteber sayılmaması gibi durumları bu tedbirler arasında saymak mümkündür.⁴² Söz konusu durumlar kültürümüzde, "bekâra karı boşamak kolay gelir" atasözüyle yer bulmuştur. Bu atasözü mecaz anlamıyla, bir işle doğrudan ilgisi olmayan kimselerin o iş hakkında kolayca hüküm vermesini,

³⁹ Abdulhamîd, *el-Ahvâlü 'ş-Şahsiyye fi 'ş-Şeriatü'l-İslâmiyye*, s. 192-3.

⁴⁰ *el-Fetâva'l-Hindiyye*, I-VI, Mısır 1320/1489, I, 329. Bu konuda Malîkî fakihler farklı düşünceye sahiptirler.

⁴¹ "Allah katında en sevilmeyen helal, boşanmadır". Ebû Dâvûd, "Talâk", 3; İbn Mâce, "Talâk", 1.

⁴² Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 298.

başkalarına, yerine getirilmesi zor tavsiyelerde bulunmasını anlatmak için kullanılır. Gerçek anlamı ise, evlenmemiş, nikâh sorumluluğu altına girmemiş kimselerin, nikâhın (hukukî) sorumluluğunu kavrayamadıklarından veya bilmediklerinden dolayı boşanmakla ilgili sözleri kolayca söyleyebilmeleridir. Yine başka bir atasözüne göre,

“Bir kızın doğumu babasının evinde olmalı,
Cenazesi kocasının evinden çıkmalı” ya da
"Duvağı ile girip kefeni ile çıkmalı"dır.

Yine Anadolu’da yaygın olarak kullanılan "bir yastıkta kocama", ve “ocak sönmese, tütsün” deyimlerini de boşanmayı zorlaştıran amiller kabilinden görmek mümkündür.

İslam hukuku maddi ve dünyevî yaptırımların yanında manevî ve uhrevî yaptırımlar da getirmiş, bir kimsenin sebepsiz olarak karısını boşaması Allah ve Rasûl tarafından hoş karşılanmamış; son çare olan boşamanın da Allah'a en sevimsiz gelen bir cevaz olduğu ifade edilmiştir.⁴³ Fakihlerin çoğunluğu tarafından, boşamanın zaruret veya ihtiyaç halinde meşru olduğu vurgulanmıştır.⁴⁴ Atasözlerinde bu durum, "baktın yârin yar değil, terkin kılmak ar değil" biçiminde ifadesini bularak aynen fıkıhta olduğu gibi boşamaya zarurî durumlarda cevaz verilmiş, "tarla satanla karı boşayanın ahı geçmez" denilerek sebepsiz boşama kınanmıştır.

Hulle⁴⁵ Nikâhı

İslâm hukukçuları şekil itibariyle hukuka uydurulan böyle bir evliliği sahih saymakla birlikte, prensip itibariyle hulle nikâhına sıcak bakmamışlardır.⁴⁶

⁴³ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 3; İbn Mâce, “Talâk”, 1.

⁴⁴ Bk. Cessâs, Ebû Bekr Ahmed er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (neşr. Sıtkı Muhammed Cemîl), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1414/1993, II, 157-158; İbn Kudame, *Muğnî*, VII, 277; X, 69; İbn Nüceym, Zeynuddîn b. İbrâhim, *Bahru'r-Râik şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Beyrut 1418/1997, III, 235; Buhûtî, Mansur b. Yûnus b. İdris, *Keşşâfu'l-Kinâ' an metni'l-Iknâ'*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1403/ 1983, V, 232; Harâşî, Ali b Ahmed es-Saîdî, *Şerhu Muhtasarı Halil*, Dâru Sadr, Beyrut ty., IV, 27; Desukî, Muhammed Arafe, *Haşiyetü'd-Desûkî 'alâ'ş-Şerhi'l-Kebîr*, (neşr. Muhammed Uleyyîş) Dâru'l-fikr, Beyrut ty., II, 361; Abdulhamîd, *el-Ahvâlü'ş-Şahsiyye fi'ş-Şeriatü'l-İslâmiyye*, s. 253-254.

⁴⁵ Hulle veya tahlîl: Karısını üç kere boşayan bir kimsenin tekrar onunla evlenebilmesi için eşini, açık veya kapalı olarak anlaşmaya bağlı bir şekilde bir erkekle evlendirmek, sonra çok defa zorla boşatıp ilk kocasıyla evlendirmek"ten ibarettir.

İslam hukukundaki bu yaklaşım atasözlerinde "Sevişip dostuna, boşanıp kocana varma", "hulleden karı alma" şeklinde ifade bulmuş, kocasından boşanan kadının tekrar onunla evlenmesine hoş bakılmayarak dolaylı yoldan hullecilik engellenmek istenmiştir.

Küçüklerin Evlendirilmesi

İslam hukukçularının çoğunluğu evliliğin geçerli olabilmesi için buluşun (ergenlik) şart olmadığını, veli veya bunun vekili tarafından evlendirilen küçüklerin nikâhlarının sahih olduğunu kabul etmişlerdir.⁴⁷ Küçüklerin evlendirilmesi şeklinde İslam aile hukukundaki norm Türk aile kültüründe;

"Kız beşikte, çeyiz sandıkta",

"Kız kucakta, çehiz bucakta",

"Kızı tuzla, sandığı düzle",

"Onbeşindeki kız, ya erde gerek ya yerde",

"Demir tavında dilber çağında",

"Erken evlenenin ocağı küllü olur",

"Er yanan kül, erken evlenen döl bırakır",

"Erken evlenen yanılmamış",

"Sabahtan karnını doyuran, küçükten evlenen aldanmamış",

"Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır" biçimlerinde, yine genç evlenenin mutlu olacağı anlamında "ergene var ergene, tasasız gir yorgana" şeklindeki atasözleriyle anlam kazanmıştır.

Görüldüğü üzere atasözlerinde, İslâm hukukunda olduğu şekliyle ve çoğunluk müçtehitlerin kabul ettiği üzere küçük yaşta evliliğe cevaz verildiği gibi, kimi atasözlerinde erken yaşta evlilik teşvik de edilmiştir.

---

⁴⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 327.

⁴⁷ Bununla birlikte bu evlilik, fiili evlilik değil hukuki evliliktir. Fiili evlilik ancak buluş çağından sonra, küçükler buluş muhayyerliklerini kullanmadıkları takdirde yürürlüğe girer. Bk. Yenidoğan, Adem, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2009, s. 65-82.

Sonuç

Yaptığımız inceleme, Türk kültürünün oluşumunda İslâm aile hukukuna ilişkin normların rolünü ortaya koymuştur. İslamiyet'le birlikte sosyal kurumlar, özellikle aile kimliği geniş çapta İslâm hukuku normlarının etki alanına girmiştir. Türk halk kültürünün bir aynası olan Türk atasözleri ve deyimleri de İslâm dinî ve onun hukukundan etkilenmiş, Türklerin İslâm'a girişiyle bu süreç ve etkileşim, yeni bir kültür ortaya çıkarmıştır. Türk töre ve gelenekleriyle İslâm hukuk normları bir sentez oluşturacak biçimde aile dokusunu meydana getirmiştir. İslami Türk ailesi, eski Türk ailesinden kaynaklanan özelliklerini yeni normlarla daha da güçlendirmiştir.

Öte taraftan Türk kültürünün, Türk insanının değer yargıları, dünya görüşü, insanımızın faziletleri, sahip olduğu üstün medeniyet seviyesinin sınırları sözlü kültür geleneği olan atasözleri ve deyimlerinde ifadesini bulmuş, atasözleri ve deyimlerimiz, tek tek kelimelerle uzun bir açıklamayı gerektiren fıkıh normlarını yapılarındaki kudretle özlü bir şekilde ifade etmişlerdir.

KAYNAKÇA

ABDULBÂKÎ, M. Fuâd, *Tafsîlü âyâtî'l-Kur'ân*, Beyrut 1969, s. 326-344.

ABDULHAMÎD, Muhammed Muhyiddîn, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, Mısır 1377/1958.

AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Cilt: I-II, 3. bsm., Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1981.

AKTAN, Hamza, "Kefâet", *DİA*, İstanbul 2002, XXV.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, İstanbul, ty.

BUHÛTÎ, Mansur b. Yûnus b. İdris, *Keşşâfu'l-Kınâ' an metni'l-Iknâ'*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1403/1983.

CESSÂS, Ebû Bekr Ahmed er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (neşr. Sıtkı Muhammed Cemîl), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1414/1993.

ÇAĞLAR, Handan, "Evlilik Üstüne Atasözü ve Deyimler", *Folklor*, 2. Yıl, 23-24, sayı (3-4/1972).

ÇAKIR, Latife, *İslam Hukuku Kaynaklarında Evlilikte Denklik Meselesi ve Günümüz Türk Toplumundaki Yansıması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2006.

DESUKÎ, Muhammed Arafe, *Haşiyetü'd-Desûkî 'alâ's-Şerhi'l-Kebîr*, (neşr. Muhammed Uleyyiş) Dâru'l-fikr, Beyrut ty.

DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 1995/1416.

EBÛ ZEHRA, Muhammed, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1377/1957.

ENGİN, İsmail, Atasözleri ve Evlilik Hukuku, *III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, 7-9 Mayıs 1987, Eskişehir.

ER, Tülay, *Türk Halk Kültürünün Bazı Sözlü Ürünlerine Yansıyan Kadın, Erkek ve Evlilik İlişkileri*, Sistem Ofset, Ankara 1989.

el-Fetâva'l-Hindiyye, I-VI, Mısır 1320/1489.

GÖRGÜLÜ, Hasan Ali, *İslam Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, Isparta 2006.

HARÂŞÎ, Ali b Ahmed es-Saîdî, *Şerhu Muhtasarı Halîl*, Dâru Sadr, Beyrut ty.

HATTÂBÎ, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *Meâlimü's-Sünen* (el-Kütübü's-Sittetü ve Şurûhuhâ içinde), Çağrı Yayınları, İstanbul 1992/1413.

İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, neşr. Abdülgaîfâr Süleymân el-Bindârî, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty.

İBNU'L-HUMÂM, Kemâluddîn Muhammed b. Abdulvâhid, *Fethu'l-Kadîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.

İBN KUDÂME, Muhammed Abdullah, *el-Muğnî ve's-Şerhu'l-Kebîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1417/1997.

İBN NÜCEYM, Zeynuddîn b. İbrâhîm, *Bahru'r-Râik şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Beyrut 1418/1997.

İBN RÜŞD, Ebû'l-Velîd Muhammed İbn Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985.

KARAMAN, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1991.

KÂSÂNÎ, Alâuddîn Ebî Bekr b. Mes'ûd, *Bedîu's-Sanâi fî Tertibi's-Şerâi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986.

MEVSİLÎ, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.

ES-SERAHSÎ, Ebû Sehl Şemsü'l-Eimme, *el-Mebsut*, Dâru'l-Mârife, Beyrut 1989.

EŞ-ŞAFİÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Beyrut 1993.

ŞİRÂZÎ, Ebû İshâk, *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ty.

TDK, *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1969.

TDK, *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler II*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971.

Türk Atasözleri ve Deyimleri, I, II, Milli Kütüphane Başkanlığı, MEB yayınları, İstanbul 2001.

TEZCAN, Mahmut, "*Ülkemizde Geleneksel Halk Hukuku Uygulamaları*", Türk Folkloru Araştırmaları, 1985/2, G.Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara.

TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl, *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul 1963.

TÜRKDOĞAN, Orhan, Aile Sosyolojisi Modeli", *Türk Aile Ansiklopedisi*, I, Ankara 1991.

YENİDOĞAN, Adem, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2009.

YURTBAŞI, Metin, *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*, Özdemir Yayıncılık, Ankara 1994.